

„Hold Mező Vásárhely Várossának Északi részről való Látása”
(1830)

Mezővárosaink jogélete a 18–19. században

Szerkesztette:
HOMOKI-NAGY Mária

Készült
a Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
Magyar Jogtörténeti Tanszékén.

Tanszékvezető:
Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Pólay Elemér Alapítvány
Szeged, 2010

A KÖZIGAZGATÁSI REFORMOK DEBRECEN ÉS SZEGED SZABAD KIRÁLYI VÁROSOKBAN (1870–1872)

VARGA Norbert
egyetemi adjunktus

Szegedi Tudományegyetem

BEVEZETÉS

A kormány be sem fejezte a vármegyéik átalakítását máris hozzálátott a városi köztörvényhatóságok megszervezéséhez. Az 1870:XLII. tc. meghagyta ugyan a történeti intézményeket, de szerepüket és jelentőségüket megreformálta.¹ A kormány mindenáron keresztül akarta vinni az átszervezést az 1871-es év végéig. Ez azonban egyik városban sem sikerült.² Míg Szegeden csak pár nappal, addig Debrecenben néhány hónappal tovább tartottak a munkálatok. A reformtervek megvalósulásai jelentős mértékben befolyásolták a helyi gazdasági és politikai viszonyok is.³

AZ ELŐKÉSZÍTŐ BIZOTTSÁGOK

A kormány rendeletben kötelezte a városokat, hogy az 1870:XLII. tc. 91. §-nak megfelelően a szervezési javaslatok készítésével megbízott küldöttségeket szeptember 30-ig válasszák meg. A belügyminiszter a következőket mondta az átszervezésről: „részemről azon véleménynek adok kifejezést, hogy a város közönisége, áthalva az átalakítás e nagy művének fontosságától, a város rendezésére oly tervszet fog kidolgozni és jóváhagyás végett hozzám mielőbb fölterjeszteni, mely jó és gyors közigazgatás biztosítása mellett az

1 CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976, 119–124. p. (a továbbiakban: CSIZMADIA 1976). KORBÚLY Imre: *Magyarország közigazgatása a magyar állam jogi rendszere*. Budapest, 1884 (a továbbiakban: KORBÚLY 1884), 339–341. p. KORBÚLY Imre: *Magyarország közigazgatása a magyar állam jogi rendszere kapcsolatban az ország közigazgatási szervezettel*. Budapest, 1877 (a továbbiakban: KORBÚLY 1877), 416–426. p., ZSUFFÁN F. Tibor: *A helyi önkormányzatok újraszervezése 1871–1872-ben*. Századok, 1980. (114. évf. 2. sz.) (a továbbiakban: ZSUFFÁN 1980), 261–280. p., NAGY Ernő: *Magyarország közigazgatási szervei 1867–1937*. Budapest, 1937, 367–368. p., MEZNERICS Iván – TORDAY Lajos: *A magyar közigazgatás szervei 1867–1937*. Budapest, 1937, 58–59. p., LADIK Guszláv: *Közigazgatásunk fejlődése 1867 óta*. Szeged (a továbbiakban: LADIK 1933), 1933, 24–25. p., SARI Ós Béla: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszereiben*. Budapest, 1976, 227 p., BARABÁSI KUN József: *Politikai dolgozatok. (Háború és politikai tudomány, Melyre és a kormány és Eotvös József eszmekörében. A közigazgatási reform 1870-ben és 1914-ben)*. Budapest (a továbbiakban: BARABÁSI KUN 1916), 1916, 62–72. p.

2 Debreczen politikai és közigazgatási napilap (továbbiakban: Db.) 1871. július 10. 1. p.

3 GUNST PÉTER (szerk.): *Debrecen története 1849–1919*. III. kötet, Debrecen, 1997, 284–294. p.

ország, illetőleg az adózó polgárok anyagi érdekeinek megóvása iránti jogosult kívánságainak is megtekintend.

Dáni Ferenc (főispán) szeptember 6-ai rendelkezésének értelmében a „szervező javaslat készítésével megbízandó küldöttség”⁴ megválasztása végett a közgyűlést szeptember 17-re hívta össze. Előtte azonban (szeptember 16-án, du. 4 órakor) e témában ülést tartottak a városi tanácssteremben. Aradon és Kecskeméten – azon városokban, amelyekkel Szeged egy főispán irányítása alá került – a szervező bizottság alakuló ülését folyó 10–18-án tartották meg.⁵ Debrecenben szeptember 8-án tartott közgyűlésen a 209. számú határozatban hozták létre a szervezetet, azzal a megbízással, hogy a törvényhatóságokról szóló törvény szerint javaslatot készítsen.⁶

Szegeden szeptember 17-én Dáni Ferenc nyitotta meg a közgyűlést és előadta, hogy a helyigminiszter tennetén alapján meg kell választaniuk a szervező küldöttséget.⁸ Ez nem csak Szeged, hanem a többi város, köztük Debrecen kapcsán is elmondható. A szegedi főispán által összehívott közgyűlésen meghatározták a tagok létszámát, akiket a képviselőcsület választott meg. Megválasztható volt a város azon polgára is, aki képviselői mandátummal nem rendelkezett. A küldöttség csak úgy, mint Debrecenben a főispán elnöklése alatt működött. Üléseit nyilvánosan tartották. Munkájáról a közgyűlési tagokat tájékoztatni kellett, ha ez időhiány miatt nem volt lehetséges, akkor legalább három írott példányban rendelkezéseikre kellett bocsátani a jelentéseket, amelyekbe betekintési jogot is biztosítani kellett. A küldöttség, hogy feladatát megfelelően és alaposan elvégezhesse a közgyűlés a város tisztviselőit arra kötelezte, hogy akár a küldöttség, akár más alvázastmányok megújítására az ülések alkalmával jelenjenek meg, a szükséges felvilágosítást és adatokat szolgáltatassák ki. Mindkét városban a közgyűlés által létrehozott küldöttség megválasztását követően azonnal három alköldöttségre osztott fel, amelyek feladatai a következők voltak:

a) a választókerületek kialakítására vonatkozó, a választók névjegyzékének és a legtöbb adót fizetők névsorának megállapítása iránti javaslat elkészítése;

b) az árvaszék szervezésének és az árvaügyeknek a törvényszéktől való átvételének a kidolgozása;

c) a helyi szervezetről, a tisztikar, a segéd-, a kezelő- és a szolgásménylyzet létszámáról és hatásköréről, munkamegosztásáról, a fizetés mennyiségéről és a napidíjak fokozatairól szóló javaslat elkészítése.⁹

Debrecenben a munkákat a főispán és olykor a polgármester (Simonffy Imre) elnöklése alatt végezték. Az első alváasztmány Simonffy Imre vezetése alatt látott munkához,¹⁰ amely már a szeptember 22-i ülésen javaslatot terjesztett be feladatával és a

⁴ Ezen rendeletet még 1871. augusztusban közzé tette a helyigminiszterium, amely meghatározó fordulópontot jelentett a szervezési munkálatok elkezdésében. RUSZONYI JÓZSEF: *A szegedi népképviselői közgyűlés 1848/1871. Szeged, 1984.* 79. p., Szegedi Híradó (továbbiakban: Sz. H.) 1871. szeptember 6. sz. 1–2. p., Szegedi Közigazgatási Jegyzőkönyv (továbbiakban: Sz. Kjkv.) 1871. 178. sz.

⁵ Sz. H. 1871. szeptember 8. 1–2. p.

⁶ Uo., A főispán hatásköréről bővebben lásd: SUTYAI ISTVÁN: *A főispáni hatáskör törvényi szabályozása (1870, 1886).* in: MATHÉ GÁBOR, ZSILINSZKY JÁNOS (szerk.): *Değre Alajos emlékkönyve.* Budapest, 1995, 209–302. p., LADIK GUSZTÁV: *A magyar közigazgatás szervezete.* Kassa, 1941, 22. p.

⁷ Debreceni Közigazgatási Jegyzőkönyv (továbbiakban: Db. Kjkv.) 1871. 207. sz.

⁸ Sz. Kjkv. 1871. 178. sz. A feladat az 1870. XLII. tc. 91. §-nak b, c, d, e és g pontjának végrehajtása volt.

⁹ Sz. Kjkv. 1871. 227. sz., Sz. H. 1871. szeptember 20. 1. p., Db. 1871. szeptember 9. 1. p.

törvény 91. §-ával összhangban. A legfontosabb feladata a virilis névsorának meghatározása volt. A törvény szerint minden 250 lakos után egy bizottsági tagot lehetett választani.¹¹ Debrecen lakossága 46 565 fő volt, amelynek következtében 186 személy lett a képviselők teljes létszáma. Mivel a királyi adóhivatal hibásan határozta meg a virilis névjegyzékét (pl.: vidéken lakó, itteni birtokosok kimaradtak) a városi adóhivatal kérés fel a munkálatok pontos elvégzésére. A virilis névsorát az elnök hirdette ki a nép között, hogy azok a polgárok is jelentkezni tudjanak, akik élni kívánnak jogokkal vagy adókat kifizetésen szeretnék beszámítani. A törvény 20. §-a szerint, aki két hold földet vagy telket bérrel, sem virilis, sem pedig választó nem lehetett. Erre reagálva határozatilag felkelték a közgyűlést, hogy tegye meg a szükséges lépéseket az országgyűlés felé, hogy a törvény e szakaszát értelmezzék a helyi, debreceni viszonyoknak megfelelően. Az összeírást tovább nehezítette, hogy sok változás történt a városban 1809 óta, hiszen voltak olyan személyek, akik korábban a városban laktak, de már 1871-ben nem, vagy egyik kerületből a másikba költöztek át. Ezért volt szükség egy új és a helyi viszonyoknak is megfelelő összeírára.¹²

Szegeden is hasonlóan gyorsan haladtak a szervezési események. Az első alköldöttség itt is hamar meghatározta a virilis névjegyzékét. A szegedi közgyűlési hatósági bizottság létszámát a lakosság számárányához (70, 179 ezer) viszonyítva 280 főben állapították meg, amelynek következtében 140 virilis és 140 választott képviselő kapott helyet a közgyűlésen. Virilisnek mindkét városban az a személy volt tekinthető, aki a város területén a legtöbb állami adót fizette, nagykorú és országgyűlési képviselőválasztásra jogosult honpolgár volt.¹³ Sokan bírálták a szegedi szervező küldöttség első albizottmányának azon kijelentését, amely szerint a választók névsorát választókerületenként az 1869. évben összeírt, országos képviselőválasztásra jogosultak névjegyzékéből kellene összeállítani. Ezt a nyilatkozatát az alváasztmány arra alapozta, hogy csak az a személy rendelkezik aktív választójoggal, aki országgyűlési képviselőválasztáson is részt vehet. Ezt a névsort pedig az utolsó, erre jogosultak névjegyzékéből lehetett megállapítani.

Az átszervezéssel megbízottak közül többen úgy vélték, hogy a törvény említett rendelkezése csak a rendezet és nem pedig a „rendezkedő” törvényhatóságokra vonatkozik, hiszen az átmeneti időszakra vonatkozó szabályokat a törvény a VII. fejezetben állapította meg, így csak ezek lehetnek az irányadók. Ezen eszmefuttatás alapján csak az lett volna a küldöttség feladata, hogy állítsa össze a választókerületek választóinak a névjegyzékét. A helyigminiszter rendeletében a fentebb említett érvelést elutasította mondván, hogy ha az új rendszer szerint kellene a választói névjegyzéket felállítani, az olyan sok időbe kerülne, hogy akár hónapokkal is elhúzódná a törvényhatóságok megszervezése. Debrecenben az első alváasztmány november 7-i ülésében a már fentebb említett hibák miatt az 1871. évi adóösszeírásokat vették alapul. Megtették a szükséges intézkedéseket az 1869-es vá-

¹⁰ Db. 1871. szeptember 20. 1. p.

¹¹ A törvényhatóságot a bizottság képviselte a törvény szerint, amely féle részben a legtöbb adót fizető polgárokból (virilis) és féle részben pedig választott tagokból állt. KORONYI 1884. 340. p., KORONYI 1877. 422–424. p., FERDINAND György: *Magyarország közigazgatása (alkalmazás)*. Budapest, 1902. 327. p., SZISZMADIA 1976. 119–124. p., NAGY FERENCZ: *A magyar városi jog.* Budapest, 1912. 106–111. p., LADIK 1933. 27–31. p., LEYFELD ISTVÁN: *A törvényhatóság önkormányzati hatásköre.* Budapest, 1913. 6. p., ZSILINSZKY 1980. 271–275. p., BARABÁSI 1916. 65–67. p.

¹² Db. 1871. szeptember 26. 1. p.

¹³ Sz. H. 1871. szeptember 27. 1–2. p., Sz. H. 1871. december 3. 1–2. p.

lasztói névjegyzék küpaztása iránt a helyi viszonyokat szem előtt tartva, mivel a királyi adóhivatal és a helyi adószámvétség nyilvántartása közötti különbség volt. A választókör-
röltek szánat m ndkét városban héthet határozta meg.¹⁵

A szegedi szervezőbizottság második albizottmánya egy hét alatt befejezte munkáját. Megállapította a tisztviselők létszámát és hatáskörét, a hivatali szervezetet és a fizetéseket. A munkálatakat teljesen kidolgozta, kivéve a pénztárra vonatkozó részt, amelyet a pontosabb ügyintézés végett egy szakértőből álló alosztálynak adott ki. A legnehezebb feladatot a tisztviselők fizetésének megállapítása jelentette, hiszen tekintettel kellett lenni e néhez viszonyok ran a gazdálkodásra is. A hivatalnokoknak olyan fizetést akartak biztosítani, amelyért maximálisan ellátják a tisztességükben eredő feladataikat. Figyelembe vették továbbá azt az elvet is, hogy „ *tisztviselőnek a város belterületén soha semmiféle díj nem jár, s halmelyik ajándékot, jegyelmét vizsgálhat terhe alatt, előjogadhatuk tilos.*”¹⁶ A kor-
rupció megakadályozása érdekében a megélhetéhez elegendő fizetést akartak biztosítani, amelyet így az elődignekehl jóval magasabbra kellett volna emelni. A főbb tisztviselők fi-
zetését a bírói járadékokhoz igyekeztek közelíteni, mert vélelmeztek, hogy a bírói állással
annyi előny jár, hogy a közigazgatási állások betöltetlenek maradnának. A rendes fi-
zesen kívül a pótlékálányi is meghatározták.¹⁶

A debreceni szervező bizottság javaslatában a második osztály jelentése alatt ta-
lálható a városi tisztviselők, a segéd- és a kezelő- és a szolgásményeztet feladatköre. Az
egyes tisztségekre vonatkozó részletesebb utasításokat a később megalkotandó bi-
zottság és az egyes osztályok vezetői készítették el. A tisztviselők névze a követ-
kezőket határozták el. A kaptányi hivatalnál öt alkaptányi alkalmazását javasolták öt
külön osztály kialakításával. Ténylegesen azonban csak egy alkaptányi állomást lehetett
újnak tekinteni, mivel a korábban már meglévő két alkaptányon kívül szolgáti szállá-
sok

14. Db. 1871. november 8. (Újdonságok: A városi szervező bizottság...) 2. p., Debrecenben a kerület
közül az első a Hatvan út, 1.2.3.4.5. belső és az 1-ső külvárosi tizedek 597 választóval, a második a
Péterfia 1.4.5. belső, és 1.2 külvárosi tizedek 525 választóval; a harmadik a Csapó út 2.3.4.5. bel- és 1.2
külvárosi tizedek 576 választóval; a negyedik a Czegléd utca 1.4.5. belső és 1.2 külső tizedek 576 választó-
val; az ötödik a Varga utca 1.2.4.5. belső és 1 külső tizedek 570 választóval; a hatodik a Pucz utca 595
választóval és a hetedik a Csapó út 1. belső, Péterfia út 23. Czegléd 2.3. Varga út 3-ik belső és a Harvan
utca bizonyos tizedek 381 választóval képezték. Szegeden az első kerületet a felsővárosi és a Tisza közötti rész, 371 választó-
val; a második kerületet a felső város többi része, a felső tanyák egészen, a Sőház utca, 318 választóval,
választóval; a harmadik kerületet a rókusváros, 385 választóval; a negyedik kerületet a belvárosból az
északi rész, amelynek végző határa a Hal- és Széchenyi tér vonala, a Károly utca nyugati sora, innen a
Mayer-tüle háztól a Kálvária utcáig terjedő sora a Búza térnek, továbbá az egész Kálvária és Kormányos
utca, 429 választóval; az ötödik kerületet a belváros az előbb megjelölt részekől délre, 464 választóval; a
hatodik kerületet az alsóváros azon része, mely a szabadtár kapuitól az államvasúti indulóházig vezető te-
rület, északi részén felvő alsóvárosi utcákkal, bele nem érve az Alexi utcát, Barát teret, Gácsi- és Kápolna ut-
cákat, 415 választóval és a hetedik kerületet az alsóváros többi része, Rózsa, Szent-Mihály-telek, 581 vá-
lasztóval alkotta. Kuszor József: *Alkaptányi bizottság tanulmányok* 3. Szeged, 1993, 81-82. p., A választó-
kerületek megalkotásáról és választásokról: Korbun V 1877. 424-426. p.

15. Sz. H. 1871. szeptember 27. 1-2. p.
16. Uo., Az előzetes tervek alapján a polgármesterek 2400 ft + 300 ft. általán (át.) = 2700 ft, a főjegyzőnek és
a főkapitányoknak 1800 ft + 300 ft. át. = 2100 ft, a negy tanácsoknak egyenként 1500 ft + 200 ft. át. = 1700 ft, a
főjegyzőnek 1200 ft + 200 ft. át. = 1400 ft, az aljegyzőnek 1000 ft + 200 ft. át. = 1200 ft, a városi penztár-
noknak 1200 ft + 200 ft. át. = 1400 ft jama, a városi főorvos, kórházi főorvos 800 ft + 200 ft. át. = 1000 ft,
építész főmérnök 1800 ft + 200 ft. át. = 2000 ft, míg az 1. mérnök összesen 1200 ft, a II. mérnök 1000 ft fi
zetést kapnának. A többi fizetést még csak ideiglenesen állapítottak meg

solási főbiztos és a tollnok is kaptányi teendőket látnak el. Ezek helyett alakítottak volna át
állomásokká és még ezeken kívül alkalmaztak volna egy új alkaptányt. Mindezt az al-
dokolták, hogy a kaptányi hivataloknál összegyűlt sokféle feladat ellátása így fokéte-
sebben megvalósítható lenne. A kaptányi hivatal feladatairól Simonffy Imre tartott elő-
adást.¹⁷ Másrészt pedig, hogy a városi rendőrség hat belső és két külső rendbiztonssal és
36 rendőrről való felállítását javasolták, amely az eddigiekénél nagyobb munkaerőt i-
nyelt volna. A rendőrség ilyen módon történő felállítása személy- és vagyonbátorság te-
kintében könnyen indokolható. Ezen intézmény, valamint a rendszertől
tíz házgazdai állomás nagyobb kiadásokat igényelt 18 faddig a tízházgazdák csak meg-
adózatták a lakosságot és önködest nem végeztek. Ebből az összegből (20-30-40 kft) pro-
bálják a közbiztonságot garantálni.¹⁹ Összesen 22 tízházgazdai állomást kívántak lette-
hozni Debrecenben.²⁰

A földpénzter problémáját, amely már alig érdemelt külön hivatalt, a házpénztárnar
belül egy pénztári tiszt alkalmazásával szerették volna megoldani. A fizetések emelése
mellett ez a változtatás meglehetősen nagy összegmegtakarítást jelentett.

A városi számvétségre nézve javasolták a kettős könyvvezetési rendszer beveze-
tését, amely a „ *város bevételeinek, kiadásainak, a gazdasági ágak üzleti eredményeinek, s
általában a város vagyoni állapotának tisztább ismeretéhez*”²¹ elengedhetetlen lett volna.
E könyvvezetést azonban nem lehetett felállítani ilyen rövid idő alatt, amelynek követ-
keztében ideiglenesen a számvétség látta el e feladatokat. Mind a városi, mind az
adószámvébségi ügykezelésre nézve a főfelügyeletet a főszámvéző gyakorolta volna a
célszerűbb eljárás érdekében. A könyvvezetői állás bevezetése a számvézői állomások
egyikét sem töltöttek be. Az érdekes személyzetet egy erdészrel és négy erdővéddel ki-
vánták gyarapítani, akik felett az erdőmester gyakorolta volna a felügyeletet.

Ezek után tárgyalták a tisztviselő, a segéd- és a kezelő- és a szolgásményeztet letszá-
mának és fizetésének kimutatását, összehasonlítva az akkori állapotokkal. Ezekből kitűnik,
hogy az összes kiadás „ *az állam által a törvénykezési költség fejében megterhelt 30 934
ft 91 kr kiadásnak nem véve, 136 504 ft 32 kr-ra emeli: ezt a javaslatunk szerint megdől-
pítandó létszám folyóidat igényelt kiadások 45 597 ft 18 kr-ra haladja.*”²² A kiadástöb-
ben számos oka is volt. A törvénykezési költségvetés terhére rótt fizetést át kellett vál-
lalnunk a hatóságoknak és ezzel növekedett a kiadás az állam által történő azonnali
megterítés reménye nélkül. Ilyenek voltak az árva-pénztárnoki és ellenőri, az egyik tiszt
ügyész, az egyik orvosi, az alorvosi és még más tisztviselők fizetése is. Emellett a
kényszerűség okozta azt a kiadási többletet és persze az a körülmény, hogy az idő előrela-
ladvál emelni kellett a fizetéseket is. „ *Az 1870. 42. t. cz. 11. és 90-ik paragrafusában le-
fektetett rendelkezésből, s az országgyűlés azon intézkedéséből miszerint a helyi minis-
teriumot utasította hogy a törvényhatóságok közigazgatási költségeinek az állam által
miképp leendő fedezése tárgyában, tekintettel a királyi városok érdekeire, törvényjavas-*

17 Db. 1871. november 27. 1. p.
18 Db. 1872. január 13. 1. p.
19 Db. 1871. december 2. 1. p.
20 Db. 1871. december 19. 1. p.
21 Uo.
22 Uo.

latot készítsen – remélnünk kell, hogy a közigazgatási költségek az állam által adandó megértés folyán fedezhetők lesznek.²³

Szegeden a felmerült lényeges problémák közül elsőként kell említeni azt, amely a tanítók városi tisztviselőkké való nyilvánítása körül bontakozott ki. A városi tanítókat tisztviselőnek tekintette a szervező küldöttség. Ezzel a tanítói hivatás jelentőségét szerte volna emelni.²⁴ A küldöttség szerint „e kérdés fölött határozni föladata körén kívül”²⁵ esik. „Nézetünk szerint nálunk e kérdés fölvetése legalább is fölösleges, miután azt a lényeges viszonyok nem indokolják ide ha már fölvetett inkább öhajlottak volna az irányítási feladatokról, nem ugyan a tanítótestület, melynek tekintélye nem áll alantabb a tisztviselőknél, hanem ezen vidéki kisebb közösségeknél, melyek még máig sem ismerék föl és tudják nélkülözni a tanítói állás fontosságát.”²⁶ Abban az esetben, ha a város közgyűlése kedvezően döntött volna az ügyben, valószínű, hogy megváltoztatja a nevelők helyzetét. Mégis inkább a nemleges válasz felé hajlottak a vélemények.

A második elvi kérdés a kórházi főorvos személye körül bontakozott ki. Lényeges problémaként merült fel, hogy a főorvos köztisztviselő legyen-e vagy sem.²⁷ Ezen kérdés felvetését nem csak az alválasztmány, hanem maga a küldöttség is javasolta. A közkeletű szemlélyzet „tiszt főorvosról függetlenítették és közvetlenül a tanács hatásköré alá helyezték. A szervező bizottság javaslatát a közgyűlés elfogadta.”²⁸

A második alválasztmány javaslatának a tiszt ügyész hatás- és munkakörét tárgyaló pontját a küldöttség módosította.²⁹ Az ügyész fizetésére (2000 ft) nézve is vita bontakozott ki. A bíró által megállapított díjakkal a városi pénztárnak kellet volna elszámolnia. Felmerült azonban egy olyan vélemény is, hogy a fizetése legyen alacsonyabb, de ezen utóbbi állásfoglalást elutasították.

A tanítók kérdése mellett a legélénkebb vita a cégek virilis joga körül bontakozott ki. A törvény arról, hogy a cégek bírnak-e virilis választójoggal, nem rendelkezett. A küldöttség első osztálya a cég tulajdonost vette volna be a virilisek közé azon indoknál fogva, hogy a választójog „személyhez kötött, mint ilyen személyesen, nem pedig meghatározás által gyakorolható, a cégnek pedig az elől megnevezett tekinthető ágálapítónak.”³⁰ A megnevezett cégeket (pl.: N. fia) nem is vették volna fel a listára. A társas cégek virilis jogát az gyakorolta volna, akit a cég erre kijelölt. E kérdéskört illetően is eltérő vélemények alakultak ki. Hivakoztak arra, hogy a virilis választójog tisztán személyhez kötött és szerintük ebből nem lehet levezetni a cégek ezen jogát. A javaslat szerint a cég maga jelölte volna ki azt a személyt, aki e jogokat gyakorolta volna. A meghatalmazotti képviseletet még kevésbé tartották elfogadhatónak. Azon nézet ellen, hogy a virilis jogot a cégek által választott személyek gyakorolnák, csak Balogh János képviselő emelte fel a hangját. Néhányan helyesnek tartották, hogy „a cég által fizetett adóösszeg a cég tulajdonosokra elosztassék, ha azok így elérik a virilis képességet, a virilisek közé felveendő.”³¹

23 Uo.

24 Sz. H. 1871. október 18. 1-2. p.

25 Sz. H. 1871. október 27. 1-2. p.

26 Uo.

27 Uo.

28 Sz. Kjkv. 1871. 229. sz.

29 Sz. Kjkv. 1871. 228. sz.

30 Sz. H. 1871. október 22. A társas cégek virilis joga. I. 3. p.

31 Sz. H. 1871. október 27. 1-2. p.

lennének. Magyar János vezette csoport ezen az elképzelésen is túlmenni és „a cégekkel együtt a cég tulajdonosok mint ilyenek virilis-ségét is élvezni.”³² A közgyűlés a céget nem tekintette a jog gyakorlására feljogosított személynek, amelynek következtében a „cégek és társulatok országgyűlési képviselő választásra jogosítva nincsenek”³³ és így a legtöbb adófizetők közé sem sorolhatók.

Ezen elvi viták után a közgyűlés hozzálátott a szervezőbizottság munkájának részletes értékeléséhez. A közgyűlés munkáját Magyar János képviselő nehezítette meg azért, hogy majdnem minden ponthoz módosítást terjesztett elő. Főképp „a tiszt fizetéséről fejte ki beszélőképességet és buzgalmat, kifoghatatlan türelemmel és következettséggel indítványozván, hogy mindenkinek fizessenek egy-két száz forinttal kevesebbet, dacára annak, hogy buzgalomával majd mindig magára maradt.”³⁴ Azonban a legtöbb idő csak „úres szármacséplésben telt el, akadályozva ezzel a közgyűlés munkáját.”³⁵

A szegedi közgyűlés többek között a városi hatóság szervezetével, a tisztakar, a szolga- és a kezelőszemélyzet fizetésével, a napidíjakkal, az árvaszék szervezetével, a legtöbb egyenes állami adót fizetők névsorával, a választókerületek kialakításával, a választók nevének kertületenkénti és betűrendbeli összeírásával foglalkozott. Az alválasztmányok javaslatait, jelentéseit és a hozzártartozó iratokat együtt vitatták meg.³⁶ A tárgyalás menete kisebb eltérésekkel megegyezett Debrecen szabad királyi város szervező bizottságának javaslatát tárgyaló közgyűlés eljárásával.

Debrecenben egy önállóan működő árvaszék felállítását terjesztették be. Az árvák érdekeit szem előtt tartó szervezeti és eljárási rendszer kialakítására törekedtek.³⁷ Olyan alvándó szervezetet képzettek el mindkét városban, amely előre egy előköt nevezetűnek ki és személyzetét is pontosan meghatároznák. Debrecenben rendezni kívánták a javaslatot szerint az árvapénztári kezelést is, amelyben csak néhány módosítást kívántak bevezetni, amelyek között szerepelt az árvák érdekeinek biztosítása és a belügyminiszter által az árvapénztár kezelésére küldött javaslat szerinti céltűzések figyelembe vétele. Minden kiskorú árvára az árvapénztárnakban elhelyezett pénzre 6% kamatot kapott és csak azoknak a pénztári kezelés alóli kivételkor fizetett ún. örzési díjat.³⁸ A tiszt ügyészekre előírt szabály szerint kell eljárni az árvaszéknek működő ügyészek esetében is, különösen az árvaszék nevében folytatandó perekben.³⁹

Szegeden a szervező küldöttség javaslatát tárgyaló közgyűlésen következőként a legtöbb állami adót fizetők névsorának összeírására, a választókerületek megalkotására és a választók betűrendes névjegyzékének elkészítésre kiküldött első alválasztmány jelen-

32 Uo.

33 Sz. H. 1871. október 22. 1-3. p.

34 Sz. H. 1871. október 27. 1-2. p.

35 Uo.

36 Sz. Kjkv. 1871. 288. sz.

37 Db. 1872. január 13. 1. p. A gyámhatóság felügyelte alatt álló árvák (a gyámhatóság felügyelte alatt levő árvák száma 1840 volt) javának nagysága: kamatozó, nem kamatozó tokejük, értékpapíraik 297. 126 ft 66 krt, ingatlannak, melyek becsült értéke 134. 720 ft 10 krt, ezen kívül 68 ház, 109 nyilas tanyaföld, 94 boglyás kaszáló, 190 kaszáló és két malom volt

38 Uo. Minden ft után, ha az összeg egy evig volt kezelés alatt 1/2 krt, ha 1-5 evig egy krt, ha 5-10 evig 1,5 krt és ha 10 év felett 2 krt összeget kellett fizetni.

39 Sz. Kjkv. 1871. 228. sz.

teszt vizsgálták meg.⁴⁰ Debrecenben ezen munkálatokat III. szám alatt terjesztették be a városi közgyűlés elé megvitatásra.⁴¹

A belügyi szervezet létrehozásával megbízott alválasztmány javaslata alapján az egyes városokban a következő terveket ajánlották elfogadásra. Szegeden a polgármester hatáskörének kiterjesztését javasolták mindazon ügyekre, melyeket a helyi érdek indokoltak. A belszervezeti javaslatot elkészítő alválasztmány ajánlása nyomán a tisztikar, a szolgáltatás-műhelyzet létszámait, hatáskörét és a munka felosztására nézve alapvető elveket dolgoztak ki. Kimondták, hogy a tisztviselőt a köz- és belgazgatás rendes és zavartalan folyamata érdekében csak is a szakmája és a megszabott munkakörében lehet alkalmazni. Fegyelmi büntetés terhe mellett megtiltották a városi tisztviselőknél bármely ügy „szorgalmazását,” magánhivatal elvállalását, a magánételek érdekében való közreműködést és az ajándék elfogadását. Meghatározták a tisztviselők hivatali munkaidejét is. Ez naponta reggel nyolctól déli 12 óráig terjedt, délután pedig – a vasárnapokat és az ünnepeket kivéve – három órától hat óráig tartott, de a tanács felhatalmazást kapott arra, hogy a helyi és az országos vásári napokon a rendőri osztály és az adószedőség személyzetének munkaidejét reggel nyolctól déli egy óráig kiterjeszthesse. A tisztviselőket, valamint a segéd- és kezelőszemélyzetet irodaszeretlennel kívánták ellátni. A tanács ugyanis csak a papírt, nyomtatványokat és a tintát biztosította részükre. Elhatározták, hogy a tisztviselők és hivatalok mellett alkalmazott hivataloszolgaikat, rendőröket, pusztaókat és más cselédekét a hivatalos teendőikön kívül más, különösen házi és egyéb gazdasági foglalkozásra alkalmazni nem szabad. A rendőrkapitánytól és az alkaptánytól jogvégeztséget, a tisztí és kórházi főorvosától és a kertületi orvosoktól pedig a magyar államban érvényes orvosi, sebészti oklevél mellett legalább két évi gyakorlatot is megköveteltek. A főispán által kinevezhető tisztelebéli tisztviselőket a rendes tisztviselők közé sorolták, így őket is megillette a szavazati jog a közgyűlésen. A két útbiztos fizetési járandóságát az utak fenntartására rendelt közmunkaváltás díjából kívánták fedezni. Megállapították, hogy a pusztai rendőség fontos feladatának csak úgy tud eleget tenni, ha a városi külterület felső és alsó részének megfelelő helyen fog állomásozni. Az erdei és más csőszök alkalmazásának feltételeit a háztartási és a közgazdasági szakbizottság által előterjesztendő rendezési javaslatig nem változtatta meg a közgyűlés.⁴²

A legjelentősebb reformintézkedések a városi tanácsot érintették. Szegeden a tanács szervezésében a legfőbb módosítást az előadói rendszer bevezetése jelentette. Debrecenben azonban az egész eddigi gyakorlattal kívántak szakítani azáltal, hogy külön közgyűléseket és gazdasági tanácsot kívántak létrehozni.⁴³ A közgyűlés által a közigazgatási tanács hatáskörébe utalt ügyek: a miniszteri rendeletek és a köröztetések kihirdetése, az országos és a helyi rendőri, a honvédelmi, a katonai, a közadó, a fegyenc ügyek, a közigazgatási költségvetés tervezése, az alapítványi pénztárak kezelése, a közgyűlési határozatok szerinti felügyelet, a vagyonatlan árvaik segítése, az egészségügy, a gazdálkodás, a közház, a közbiztonság, az iskola ügyek, a törvények végrehajtása, a közmunka elrendelése, a könyvtárak gyűjtése, az élelmiszerekkel való rendelkezés, a vasút és az or-

40 Uo.

41 Db. 1872. január 13. 1. p.

42 Sz. Kjkv. 1871. 228. sz.

43 Uo.

számlák rendben tartása, az italmérés, a népszámlálás, a bizonyítványok kiállításai, a közlevéltár, az ipar és a kereskedelem.

A közigazgatási tanács az önkormányzatnak végrehajtó közege és önálló hatósága volt mindazon ügyekben, amelyek a fennálló törvények vagy szabályrendeletek szerinti más hatósági közegek számára nem voltak fenntartva. Ide lehetett volna fellebbezni minden olyan ügyben, amelyekben a hatósági szabályrendelet azt megengedte. A tanács minden tagja felelős a rábízottak pontos teljesítésért. A tagok ülésen és ülésen kívül is határozhattak.

Az ügyek célszerű ellátása végett három alosztályt kívántak létrehozni. A polgármester az így kialakult munkabeosztásokon változtathatott. Rendőri és katonai alosztályhoz tartozó ügyeket a főkapitány intézte, a többi csoporthoz tartozó ügyeket pedig két tanácsnok látta volna el. A tanács tagjai voltak: az elnök, a polgármester, a főkapitány, a két tanácsnok, a főjegyző, akik fejenként szavazati joggal bírtak és tagjai voltak még a tisztifőigazgató (főigazgató), a főmérnök, a főorvos, a főszámvivő, akinek nem volt szavazati joguk. Érvényes határozathoz három, szavazattal bíró tag jelenléte volt szükséges, amelyet szótöbbséggel állapítottak meg. Szavazategyenlőség esetén az elnök döntött. Azt, hogy mely ügyek intézhetők el az ülésen kívül, a polgármester határozta meg azzal a kivétellel, hogy a kölcsönök utalványozását és a biztosítékok meghatározását mindig a tanácsülésen kellett elintézni. Az ülésen kívüli ügyeket az osztálytanácsnok mellett a polgármesterrel, illetve helyettesével egyetértve, és ezek együttes felelőssége mellett lehetett megoldani. A tanács hatáskörébe tartozó ügyek tekintetében az előadói rendszert léptették volna életbe. A tanácsülésen beterjesztett minden egyes tárgyról az előadó által külön előadmányt kellett szerkesztetni, amelybe a tanácsülés ideje, az ügy száma, az előadó határozati javaslata, a határozat következtében szükséges kiadványok, feltérjesztések, levelek és foglalkoztatványok kerültek. A tanácsülésről az aljegyző rövid jegyzőkönyvet készített, amelybe a jelenlévők neveit, szavazatát, az egyhangú szavazattal létezőt megállapodást, az írásban beadott különvélemény rövid vázlatát és a tárgyi iktatószámát jegyezték be, amelyet az elnök és jegyző a tanácskozás napján írt alá. Az előadmányi ívek rovataiba a szavazók neveit, a határozati javaslat elfogadását és az esetleges módosításokat jegyezte le a jegyző, aki azt az elnök ellenjegyzésével a kiadónak, ha pedig nem fogadták el a tervet az előadónak adta át. Ezt követően a polgármester vagy helyettese aláírásával hivatalból kézbesítették az ügyfélnek. A határozatokban a fellebbezés lehetőségét világosan fel kellett tüntetni. A kézbesítéstől számított 15 napon belül lehetett ellene fellebbezni. A tanácsülésen a főkapitány olyan fellebbezési ügyekben, amelyek a hatásköréhez tartoztak, nem szavazhatott.⁴⁴

A gazdasági tanács hatáskörébe a következők tartoztak: városi erdészeti, a cserép-, a téglai, és az eladnivaló fa ára iránti javaslat megfogalmazása, a nyének, az igazvonó jóság, a takarmány, az írás, a legeltetésre vonatkozó ügyek, a haszonbér, a színház, az adásbérletek, a vadászati, a halászlát, a vám, a határkérdések, a községi utak és a járdák karbantartása, a gazdasági költségvetés tervezése, a középítkezés és a szépiítés, a városi követelesének behajtása, az adósságának törlesztése, a város által fölveendő kölcsönök ügye, a követelési és a szenvedőleges perek, a magánlevéltári bizottság hatáskörében fenntartottak kivételével, az egyházi és az iskolai építkezések, a községi kötelekbe felvétel, a polgárosítás, az elengedések, a kerelmek, a dolgláz, az adomán-

44 Db. 1872. január 15. (Debrecen, sz. k. városi küldöttségének javaslata I.) 1. p.

nyozas, az adóztatás, a nyugdíjazások és mindaz, amit a közgyűlés a hatáskörébe utalt. Önállóan járt el a közgyűlés által végrehajtás végett hozzá utasított ügyekben, illetve más halasztást nem tűr gazdasági feladatok körében. Egyéb gazdasági ügyekben javaslattevő, előterjesztő és véleményező szerepe lett volna. Ez a tanács végezte a város vagyongazdálkodását, a közgyűlés felhatalmazása értelmében a haszonbérletekre nézve javaslatokat, árverési feltételeket készített, indítványokat tett és az építés és a szépiítés tárgyában költségvetéssel ellátott tervet nyújtott be a közgyűléshez. A tanács éven végén kimutatásokat készített a város ügyeiről és ezeket a polgármesterhez terjesztette be, hogy a törvénynek megfelelően a város állapotáról kimerítő jelentést tegyen a közgyűlésnek. A gazdasági tanács tagjai felelősek voltak saját eljárásukért és a mulasztásaikkal okozott sérelmekért. Az ügyeket három igazgatási csoportba osztották, amely alapján: (1) gazdasági és orléndási, (2) építészeti és pénzügyi és (3) jogi osztályt alakítottak ki. Mindegyik alosztály élére tanácsnokot állítottak volna. Az ügyek egyes osztályokba való besorolását a gazdasági tanács határozta meg, amit a közgyűlésnek kellett bejelentenie. Általában a gazdasági tanács elnöke és a három gazdasági tanácsnok fejenkénti szavazattal bírtak. Tagjai voltak még szavazati jog nélkül: a tisztii főügyvéd (főügyész), a főmérnök, a főszámvevő, az erdőmester, a városgazda és az összes gazdasági tiszt.

A gazdasági tanács maga vette fel a szakkészítő személyzetet, akiket el is bocsáthatott a közgyűlés belecselezésével. Az alsóbbrendű szolgáltatásokat is a tanács alkalmazta. A kezelő és a szaktisztek személyzetét a következők alkották: az öt erdész, az erdőszegzők, a rőzsebiztosok, a városgazdák, a városiállói felügyelő, az építelő bíztos, a tég-lamester, a könyvnyomdai művezető és a segédje, valamint a kútmester. Ezek teendőit a gazdasági tanács határozta meg. A városi vagyonra, haszonbérben lévő ingatlanokra és épületekre a felügyelő a gazdasági tanács tagjai között felosztották, akik a tapasztalataikról három hónaponként a tanácsnak beszámoltak és a szükséges letartóztatásokat elvégezték. A határozathozatal módja és a fellebbezés lehetősége megegyezett a közigazgatási tanáccsal. Mindegyik tanácsnok előadó is volt a saját témájában. Az ügykezelés is hasonlóan történt, mint a másik tanácsban. A városi főgondnok osztotta ki a tárgyakat a tanácsnokoknak elintézés végett, amelyet írásba is foglaltak. A gazdasági tanácshoz beadott indítványokra nézve iktatókönyvet, a beérkezett és letéteményezett pénzek tekintetében pedig pénzkönyveket hoztak létre.

A gazdasági tanács elnöke a város gazdasági ügyeinek irányítója, akinek kötelessége lett volna a város minden vagyonára és jogaira felügyelni, az ügyek célszerű, gyors és becsületese kezelése iránt mindent elkövetni. A folyó munkákat személyesen kellett megvizsgálnia és az eljárást ellenőrizni, különösen vigyázni arra, hogy a bevett pénzek azonnal a megfelelő helyre kerüljenek. Visszaélések esetén az elnök saját felelősségére vagy a gazdasági tanács úján intézkedett. A gazdasági tanács az ügyletekről, a perekről és a nagyobb munkák folyamatairól a közgyűlésnek háromhavonta jelentést tett. A gazdasági tanács által a közgyűléshez előterjesztett jelentések számát a városi általános iktatókönyvbe jegyezték fel. Ezeket az ügyeket a főjegyző vagy a közgyűlés jegyzője adta elő.

A belügyi szervezet megvalósításánál néhány alapvető fontosságú elvet is figyelembe kellett venni, „melyek egyfelől a törvény szerkezetéhez képest a törvényhatósági, illetőleg a közigazgatási eljárás láncolatának egymásutánait s a kormányközvegek legfeljebb ha-

45. Db. 1872. január 18. (Debrecen sz. k. város köldügyülésének javaslata VI.) 1 p

társági körében összpontosítását világosan⁴⁶ meghatározták. Másfelől pedig a törvényhatóság önállóságát és a királyi városok jogosultságát hangsúlyozták, amely szerint a városok belügyi szervezeteiket maguk megállapítják meg. Ezeknek az elveknek az összeegyeztetésére kellett törekedni minden városban.

Debrecen nagy kiterjedését, jelentős vagyonnal és figyelemre méltó gazdasággal bíró város belügyi szervezettel úgy kellett megállapítani, hogy „ahban a város földrajzi fekvése, lakosának tiszta magyar jellegéből kifolyó nemzeti hivatása, s addig gyakorolt önálló hatásköre, a szellemi előhaladással kapcsolatosan álló anyagi viszonyai jövőre nézve biztosítva legyenek.”⁴⁷

A törvénynek nem lehetett az a célja, hogy az önkormányzati joggal bíró királyi városoknak a vagyongazdálkodási hatáskörét lecsúszkálse. A vagyoni viszonyok kezelése a belügyi szervezetenek éppen azon ágát képezte, amelyre nézve a törvény önálló jogkört hagyott fenn.

A BELÜGYMINISZTERI JELENTÉSEK

A fennálló törvényhatóság a tapasztalatok alapján sok hasznos reformot igyekezett bevezetni, „de felfeltétlenül damocles kard gyanánt áll a szigorú törvény, mely szerint mindent jogot a kormány és hivatali közegei nyelnek el az utolsó rendelkezésben.”⁴⁸ Ennek következtében leginkább az önkormányzati jogok esorult. „Inkább jól felhízott és tetszés szerint alkalmazott gépeknek kell lenniük, melyeknek billentyűi a kormány keze között vannak.”⁴⁹ A döntésben az utolsó szó a kormányé volt, „mivel ott, hol az erő önmagát nem adhatja meg az ingert a cselekvésben, a hol minélis a felsőbb hatalom hideg és rideg mutatja irányához kell szabni a cselekvést: ott öntudatos, eredménydús közelet nem is képzelhető el. [...] Feljajdul fájdalomban a nemzet, s elveti nyakáról a szolgáltatásra vezető vesztélyes rendszert, hogy azt jobbal, észszerűtől elcsoréjtse fel!”⁵⁰

A tervezetek részletes megválasztását követően történt csak meg a felterjesztés a belügyminiszterhez. A szervezési munkálatok időben való befejezésének volt köszönhető Szegeden, hogy a közigazgatási reformtervet elsőként küldte fel a belügyminiszterhez jóváhagyás végett, „s így valószínűleg be fog teljesedni azon előremondásunk is, hogy a szabad királyi városok közt Szeged lesz az első, mely az új törvény alapján szervezkedni fog.”⁵¹ Debrecenben a javaslat felterjesztése koránsem ment ilyen hamar végbe, hiszen mintegy hat hónap késéssel történt csak meg.⁵² Szegeden a szervező küldöttség tagjai által létrehozott munka kiünteitést érdemelt volna. Főleg Mészáros György főjegyző munkássága, aki hozzájárult kész javaslattal a folyamat felgyorsításához. Ellenben mégis „az elismerés és dícséret oroszlanrészre főispánunkat Dáni Ferenc önértékelését illeti meg, kinek fáradságtalan tevékenysége és soha csüggedő buzgalma magával ragadott mini-

46. Db. 1872. január 13. 1. p.

47. Uo.

48. Db. 1871. november 28. 1. p.

49. Uo.

50. Uo.

51. Sz. H. 1871. október 29. 1-3. p.

52. Db. Kjkv. 1872. 2., 5., 8. és 10. sz.

denkt.⁵³ Ez azonban nem mondható el Keskemétről, Aradról és Debrecenről. Keskemén és Aradon megalkotott küldetés és annak alválasztmányai még folyó év október 29-ig sem ülték össze. Adódot az abból, hogy a városoknak nem volt olyan vezető egysége, mint Szegednek, aki „*magán ügyeinek elbe tevé a közérdek*.”⁵⁴ Aradon és Keskeménen kívül más szabad királyi városok is mintaként kezelték a Szegeden korán elfogadott városátvezetési tervet.⁵⁵ A belügyminisztériumban dícsértben részesítették Szeged javaslatát. Más városok terveit, amelyeket vele egyidőben terjesztettek fel elfogadásra, sorra visszautasították.⁵⁶ A debreceni és a szegedi szervezeti szabályzatot is csak némi módosítás bevezetését követően fogadták el.

A miniszter tervszere szerint utasíthatta el a belső szervezeti javaslatokat. Így történt ez Debrecen város tervszereivel szemben is, amely két nagyon fontos, a hely viszonyoknak is megfelelő reformintézkedést tartalmazott, amelyeket a sajátos gazdasági- és birtokviszonyok indokoltak.

Egyik az volt, hogy a gazdasági ügyektől elválasztaná a közigazgatást. A célserűbb eljárás érdekében arra törekedett, hogy tisztviselői egyszerre ne foglalkozzanak gazdasági és közigazgatási ügyekkel. A belügyminiszter az elkülönítést elvetette azért, mert a tisztviselők közt különbséget tenni nem lehet.⁵⁷ Elutasította azért is a külön közigazgatási és gazdasági tanács létrehozását, mert szerinte egy olyan testület, amelyet közigyeléshez tartozó tárgyak előkészítésére nézve az állandó választmányok ügykörével ruháztak volna fel a város szervezetében nem kaphatott helyet.

Arra nézve, hogy a közigyelés a tanácsi előterjesztések felett véglegesen határozzon, a miniszter a következőket jegyezte meg. A tanácsi határozatok elleni fellebbezésnek a közigyeléshez a törvényhatóság bizottsága részéről alkotandó szabályrendeletek alapján csak a város javadalmát, vagyonát vagy gazdaságot érintő ügyekben lehet helye. A közigazgatás azon ügyekben, amelyek sem a közigyelés, sem pedig a polgármester hatásköréhez nem tartoznának a tanácsnak kell intézkedni. Ennek következtében az illetékeséghez tartozó ügyekben hozott határozatok ellen nem a közigyeléshez, hanem az illető szakminisztériumhoz kellene fellebbezni. A város javadalmát, vagyonát és gazdaságát érintő ügyekben pedig a végső döntés a belügyminiszter illetéke.

A másik neuralgikus pont az volt, hogy a magánlevéltárnak és a magánlevéltári bizottságnak tagjait a régi gyakorlat szerint kijelölés nélkül választanák meg. Ezt is elvetette a belügyminiszter. „*Ezáltal a magánbirtokviszonyok körül még fenállani kellő titkoknak lárt kapu nyílnék s Debrecen város legnagyobb kincse idegenek prédájává lehene, amit ugyan a város semmiképpen meg nem engedhet! Így áll a dolog a törvényhatóságok önállóságára nézve, mit semmivé akar tenni a belügyminiszter mindenhatósága.*”⁵⁸

A magánlevéltárnak és segédjének, valamint a magánlevéltári bizottságnak tagjainak megválasztására nézve megjegyezte a belügyminiszter, hogy a levéltárnak kinevezése a főispánt illeti, de nincs ellenére, hogy a törvény értelmében a főispán által kinevezendő le-

53 Sz. H. 1871. október 29. 1-3. p.

54 Uo.

55 Uo.

56 Sz. H. 1871. november 10. 1-2. p.

57 Db. 1872. április 4. 1. p.

58 Uo.

levéltárnak mellé a város magánügyeire vonatkozó levéltár kezelésére egy levéltárnok és egy levéltári szakbizottmányt hozzanak létre.

Lényeges volt az is, hogy a költségvetés keretén túlterjedő rendkívüli kiadások iránti intézkedés a közigyelés hatásköréhez került. Ilyen esetekben a határozatokat a kormány helybenhagyásának hiányában nem lehetett végrehajtani. A kormány által kiállított találománnyal szabadalmak kihirdetését hivatalból kell elintézni. A miniszter szerint a közigyelés másodszori kihirdetése ezen ügyekben nem szükséges. Az érdemben felmerülő kérdések pedig nem a közigyelés, hanem a tanács hatásköréhez tartoznának.⁵⁹

Szeged város belügybe való avatkozásáról szóló részt egészen mellőzendőnek tartotta a belügyminiszter, mivel az szerinte félreértésekre adhatott volna okot. A város csak a saját hatáskörében intézkedhet, amelynek következtében a kormány és a város viszonyát nincs hatalma rendezni.⁶⁰

Külön is kiemelésre került, hogy a törvényhatóság árva- és gyámhatósági jogait az állandó árszavéknak kell gyakorolnia. A rendkívüli közigyelés 20 bizottsági tag kívánására való összehívását nem hagyta jóvá a miniszter, mert szerinte a törvény pontosan rögzítette a rendkívüli közigyelések tartásának esetét. Debrecenhez hasonlóan a szegedi javaslatban is kifogásolták a rendkívüli közigyelés egybehívásának formáját. A polgármester egy hivatal létrehozását és megszűntetését csak a tanács és a közigyelés hozzájárulásával tehetné volna meg.⁶¹ A miniszter részletesen kitért a rendőrkapitány jogkörének szabályozására is. Az általa hozott határozatok ellen benyújtott fellebbezések elintézésében sem ő, sem pedig beosztottja nem vehet részt.⁶² A kapitányi és az alkapiányi feladatok pontos rögzítését is kérte. A rendőri pénzbírságok beszedését a rendőrkapitányi hatásköréből a tanácsra ruházta át. Hasonló módon kell eljárni a kórházi, a rabtartási juttaték és a közmunkavállalás határlékok esetében is.⁶³ A Szegedre beérkezett módosítási javaslatok a rendőrkapitány hatáskörét csak néhány pontban érintették. E főméltség által kiszabott pénzbírság behajtására vonatkozólag a következőket jegyezte meg a miniszter. A tanács a bírósági összegeket a határozat jogerőre emelkedése után a közpénztárnál bevételképp előlíthatja.⁶⁴ Ervénytelenítették azon rendelkezést is a szegedi törvezetnek, amely a 20-200 ft-ig terjedő lakossági díjak beszedésére irányultak.⁶⁵

A miniszter szerint a tiszt- és szolgásemélyzet létszáma, illetve fizetési az eddigiekhez mérten aránytalanul nagyobb mértékben lettek megállapítva Debrecenben. A tiszt fizetések méltányos emeléséhez készséggel hozzájárult volna a belügyminiszter, de a pénztári mérlegre tekintettel és a községi pótlódó mellőzésével nehezen lehetett volna kivitelezni, amelynek következtében nem támogatta a javaslatot. Megállapította, hogy a tisztviselők létszámát és a fizetéseiket a valódi szükségnek megfelelően és a városi bevételek korlátain belül kell megállapítani.⁶⁶ Szegeden a leirat szintén érintette a tiszt fizetéseket. A megállapított összegeket olyan magasnak találták, hogy ez a város rossz anyagi helyzete mellett a polgárok újabb adókkal való megterhelését jelentette volna. A belügyminiszter

59 Db. 1872. április 18. 1. p.

60 Sz. H. 1871. december 3. 1-2. p.

61 Uo.

62 Db. 1872. április 18. 1. p.

63 Db. 1872. április 19. /Rendkívüli kiadás/ 1-2. p.

64 Sz. H. 1871. november 29. 1-2. p.

65 Sz. H. 1871. december 3. 2. p.

66 Db. 1872. április 19. 1. p.

ezért elutasította a javaslatot, és a fizetéseket az addigi mértékben állapította meg.⁶⁷ Debreceenben a napidíjakat is meghatározták, amelyeket csak a város határán kívüli, a vidéki kiküldetéséknél számíthatnak fel, míg a város határán belüli kiküldetésénél csak felezésben lehetett kifizetni.⁶⁸ A belügyi leirat Szegeden is módosította a napidíjakat.

Mindkét városban még egy második belügyminiszteri leirat is érkezett. Debreceenben ez az 1870:XLII. tc. értelmében felállítandó árvászek szervezésére vonatkozott. A miniszter kiemelte, hogy a közigazgatási állomány nem lehet mellőzni. Ez a szerv járna el az általa elrendelt gondnokság megszüntetése iránt felmerülő kérdések ügyében is.⁶⁹ Az árvágyekre a bírói ügyvitel tárgyában 1869. április 29-én kibocsátott igazságügyminiszteri rendelet volt irányadó. Szegeden a második miniszteri leirat szintén az árvászek szervezésére vonatkozott, amelyet azonban szinte minden változtatás nélkül helyben hagytak, de a gyakorlatra vonatkozó eljárás kidolgozását a város feladatai közé sorolták.⁷⁰

A miniszter utasította a szegedi és a debreceni közgyűlést is, hogy a javasolt módosításokat a város hajtás végre és terjessze föl jóváhagyásra.⁷¹ Debreceenben az 1872. május 11-én tartott közgyűlésen határoztak a belügyi leirathoz javasolt módosításokról. A városi tanácsban külön gazdasági és közigazgatási osztályt kívántak létrehozni.⁷² Ezen terveket folyó hó 21-én fogadták el és még másnap a tárgykörben közgyűlést tartottak.⁷³ A javaslatot 23-án hitelesítették, amelyet ezt követően postáztak. A kijelölt képviselők pedig a következő nap indultak el a fővárosba,⁷⁴ ahonnan június 3-án tértek haza és beszámoltak arról, hogy minden a legnagyobb rendben történt, a javaslatot elfogadták.⁷⁵

ÖSSZEGZÉS

A városok nem fogadták bizakodva a törvényt, hiszen féltek a megszervezéssel járó nehézségektől és attól, hogy egy időre megbénítja a közigazgatást. Sajátos magyar megoldás jelentkezett a dualista rendszernek megfelelően abban, hogy a városokat törvényhatóságokként együtt szabályozták a megyékkel, amely nagyon sok problémát jelentett mindkét fél számára.⁷⁶ A törvényi szabályozás során megfigyelhető, hogy a városok ön-

rendelkezési jogukat a kormány egyre inkább leszűkítette. A helyi viszonyokat úgy próbálta rendezni a városokban, hogy a politikai jogosítványokat ne tudják felhasználni ellenük, amely az önkormányzati jogok csorbulásához vezetett.⁷⁷ Az 1870:XLII. tc.-ben létrehozott városszabályozás a hatalom politikai szempontjainak felelt meg, amelynek következtében nem lehetett létrehozni egy önálló városi törvényt. A városokban közös azonos módon végbemenő közigazgatási reformtörvények szembetűnő különbséget csak a szervezeti szabályzat tekintetében okoztak, amelyeket a sajátos helyi viszonyok is indokoltak.

67 Sz. H. 1871. december 3. 1-2. p., Kivétel a főjegyzői (1700 ft), az árvászeki ülnöki (1200 ft), a közgyűm (800 ft) és fogalmazói (600 ft) fizetéseik.

68 Db. 1872. április 19. 1. p.

69 Db. 1872. április 22. 1. p.

70 Sz. H. 1871. december 3. 1-2. p.

71 Sz. H. 1871. december 3. 1-2. p., A részletes javaslat körül lassan haladó vita bontakozott ki, amely után a főjegyző (Mészáros György) által beterjesztett javaslatot fogadták el módosítva.

72 Db. 1872. május 11. 1-2. p., A május 13-i közgyűlésen befejeződtek a belügyminiszteri javaslatok tárgyalása. Az alkaptányi, kapitányi hivatal fogalmazói állás kiűzött, az öködi erdési hely beöltöztetés maradt, két darab díjhajó biztosítási tisztség megnevezésének nyilvánították és a közgyűm felállítási rendelték. Az árvápczek kamatának 7%-ra emelést elvetették és az addigi gyakorlatot tartották fenn. Az árvási díjban tartalékalap létrehozását rendelték el 5000 ft erejéig.

73 Db. 1872. május 14. 1-2. p.

74 Db. 1872. május 22. 1-2. p.

75 Db. 1872. június 3. 1. p., A végleges jóváhagyó jelentés is megérkezett, amelyet határozatban fogadtak el. Db. Ké. 1872. 146. és 148. sz.

76 Sipra István: *Törvények a vármegyék polgári átalakítására. Tervezetek, javaslatok, törvények.* Budapest, 1995, 125-139. p.

77 KATYAR István: *A magyar városi önkormányzatok (1848-1918)* Budapest, 1992, 68. p.